

Jan Zwart

*Biografie van een gedreven
organist en toonkunstenaar*

FRITS ZWART

FRITS ZWART

Jan Zwart

*Biografie van een gedreven
organist en toonkunstenaar*

KokBoekencentrum Uitgevers • Utrecht

Foto omslag: Jan Zwart aan het Schnitger-orgel van de Grote of St. Michaëlskerk in Zwolle, 12 oktober 1933.

Foto schutblad: Erwin J. Bowien (1899-1972), Jan Zwart aan het orgel van de Grote Kerk in Alkmaar, achter hem Bram Bruin, 1932, olieverf op linnen.

Omslagontwerp: Studio Mol

Lay-out binnenwerk: Studio Mol

Voor de realisering van de uitgave van dit boek heeft de stichting Nederlands Muziek Instituut financieel bijgedragen.

ISBN 9789043543750

ISBN 9789043543767 (e-book)

NUR 661

www.kokboekencentrum.nl

© 2025 KokBoekencentrum Uitgevers, Utrecht

Alle rechten voorbehouden. Tekst- en datamining zijn niet toegestaan.

KokBoekencentrum Uitgevers vindt het belangrijk om op milieuvriendelijke en verantwoorde wijze met natuurlijke bronnen om te gaan. Bij de productie van het papieren boek van deze titel is daarom gebruikgemaakt van papier waarvan het zeker is dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid.

In herinnering aan mijn ouders, Dirk Jansz. Zwart (1917-2002)
en Janny H. Zwart-Koolschijn (1926-2015)

Inhoud

Tijdslijn		5
Stamboom		8
I	Leerjaren: leven voor de muziek	11
1	Jeugdjaren en vorming 1877-1896	13
2	Sollicitaties en benoemingen	33
3	Een vacature in Amsterdam	43
4	Werkzaam in Amsterdam 1898	64
II	Organist, cantor en koordirigent	89
1	Concerten op het Strümphler-orgel	91
2	Het Strümphler-orgel vertoont gebreken	98
3	Dagelijks leven tot ongeveer 1920	110
4	De eerste cantor-organist van Nederland	135
5	Werkzaam in de Zaanstreek	155
III	‘Nederlandsche Orgelmuziek’	181
1	Een groot succes: de uitgave Nederlandsche Orgelmuziek 1917-1918	183
2	Een orgel in Alkmaar 1918-1921	206
3	Intermezzo	214
IV	Sweelinck!	227
1	Neocalvinisme	229
2	Het calvinisme in de zestiende en zeventiende eeuw in de ogen van Jan Zwart	231
3	Vervuld van één gedachte: Sweelinck, 1920-1921	237
4	Concertseries in Amsterdam en Alkmaar	250
5	Verhouding tot het kerkbestuur	270
6	Intermezzo's	277

V	De Sweelinckpolemieken 1921-1935	289
1	Het bestrijden van 'Sweelinck-nonsens'	291
2	De Open Brief aan de VNM	296
3	Het Orgelistenblad	310
4	Een ontspoorde repliek?	315
5	Het huis van Sweelinck 1928	321
6	'Doodswijging van een piëteitsdaad'	334
7	Een geval van plagiaat?	341
8	Intermezzo's	348
VI	Een bijzondere opdracht	363
1	Jan Zwart en de radio I 1925-1931	365
2	De Concerten in Amsterdam en Alkmaar	403
3	Jan Zwart en de radio II	420
4	Persoonlijk leven	451
5	Jan Zwart en de radio III, 1932	463
6	Opnamen in Berlijn, 1932	470
7	Jan Zwart en de radio IV	481
8	Opnieuw de NOV	487
9	Jan Zwart en de radio V	494
VII	'Het werk dat ik nog steeds met enthousiasme mag doen'	499
1	Nederlandsche Orgelkunst en -historie, orgeldagen	501
2	Jubileumjaar, 1933	518
3	Herziening van de overeenkomst met de NCRV, 1934	533
4	Nederlandsche Orgelmuziek, verkoop en handel	538
5	Jan Zwart als organist: karakteristieken	545
6	Jaren van teruggang, de jaren dertig	584
VIII	De laatste jaren: 'al mijn werk, wat nog te verrichten is'	601
1	Ongemakkelijke verhoudingen bij de Herstelden, 1936-1937	603
2	De laatste jaren	607
3	Intermezzo's	617
4	Kritiek op de psalmnotatie van ds. H. Hasper, 1937	642
5	Einde van een werkzaam leven	654
6	Nagedachtenis	660
7	Profeet op de orgelbank?	676

Literatuur	685
-------------------	-----

Bijlagen	697
-----------------	-----

1 Orgelrepertoire	699
2 Koorrepertoire	719
3 Concertseries en orgeldagen	723
4 Bij leven in druk verschenen composities	727
5 Puntgedichten	732

Illustratieverantwoording	736
----------------------------------	-----

Register	737
-----------------	-----

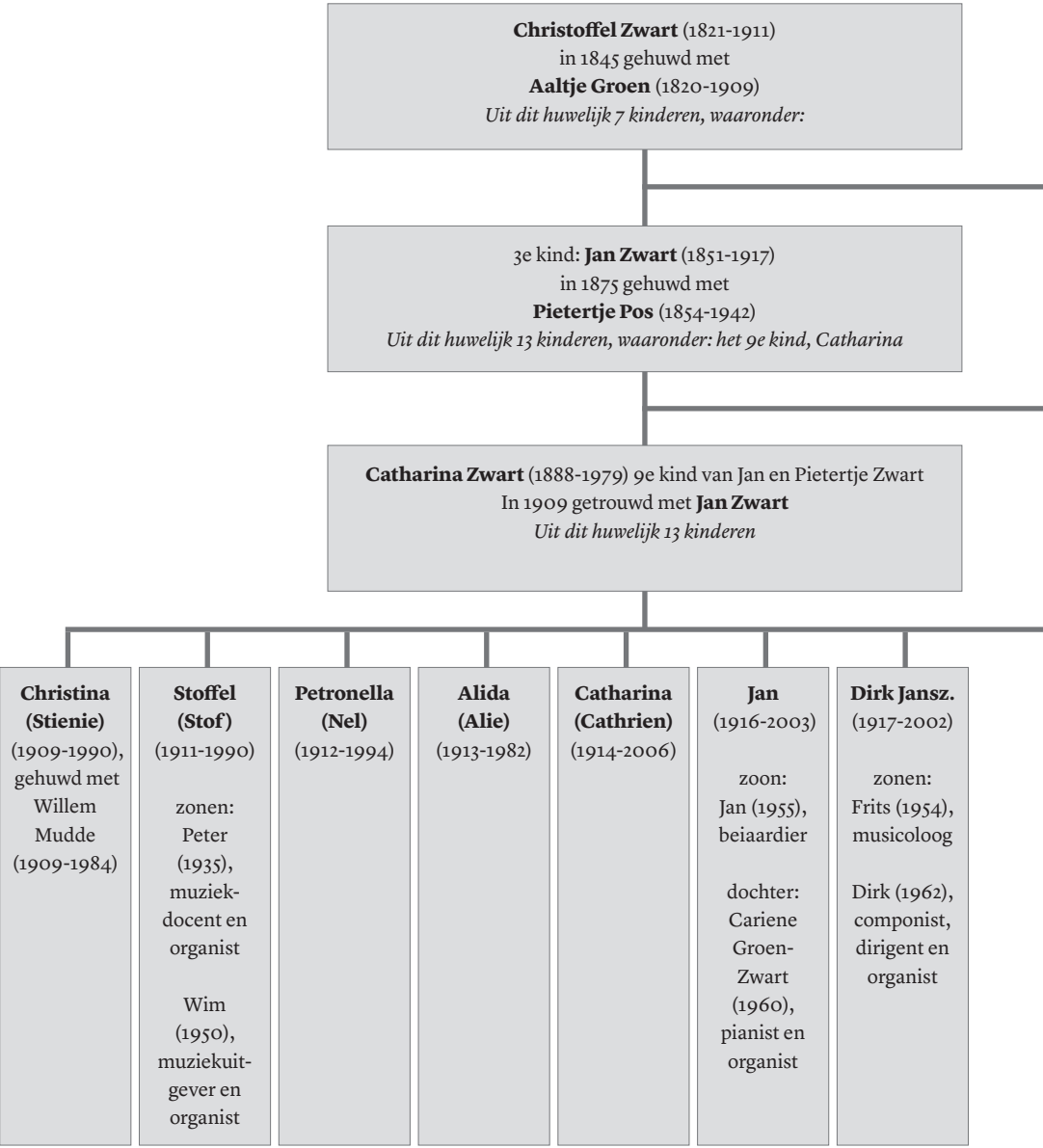
Tijdslijn

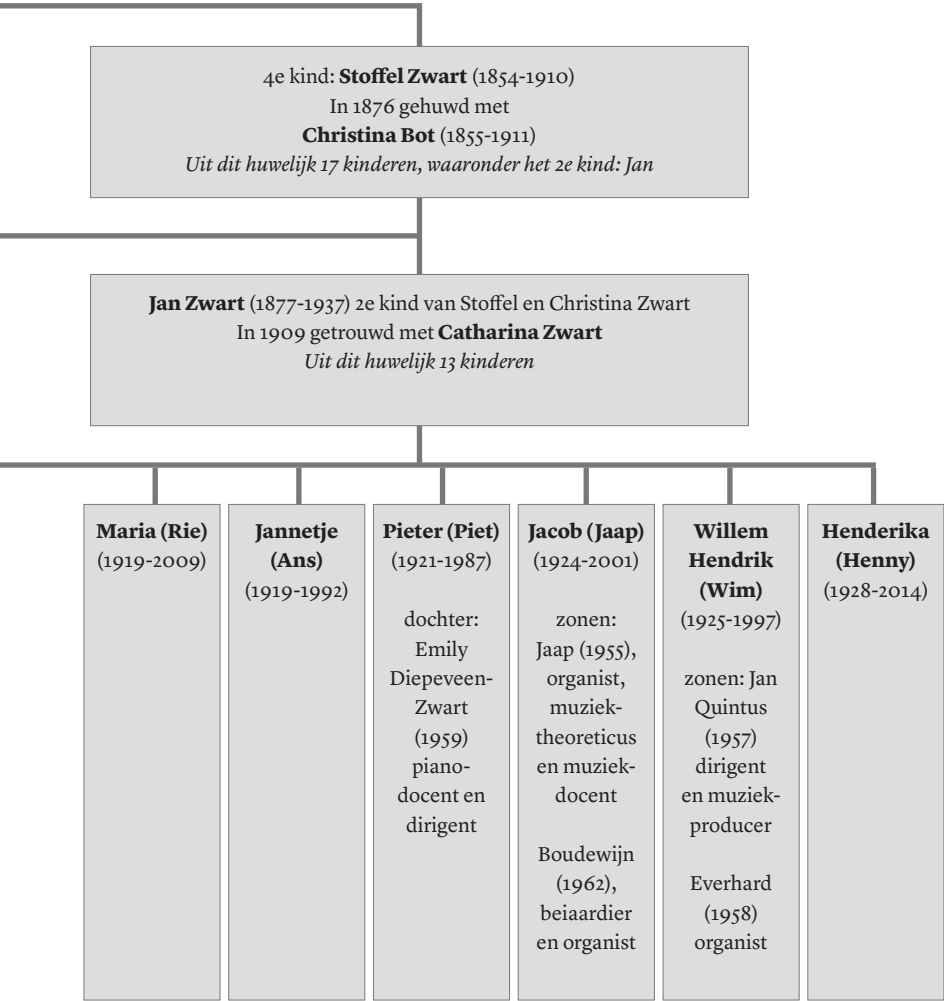
1877	Geboren te Zaandam op 20 augustus
1881	Verhuizing van het ouderlijk gezin naar Rotterdam
1885-1886	Het gezin woont korte tijd in Zaandam en verhuist weer naar Rotterdam
1886	Les bij H. van Eijk
1888	Les bij G.B. van Krieken
1893	Organist van 'het stalletje van Hoboken', gereformeerde kerk A, te Rotterdam
1896	Organist in de Nederlands Hervormde Kerk in Capelle aan den IJssel
1897	Vanaf oktober, les bij H. de Vries
1898	Benoemd tot organist van de Hersteld Evangelisch-Lutherse Kerk in Amsterdam
	31 januari 1898 eerste optreden als organist bij een Volksconcert in de Waalse Kerk in Delft
	6 februari eerste kerkdienst als organist van de Hersteld Evangelisch-Lutherse Kerk
	Vanaf april woonachtig in Amsterdam
1902	Gaat in november bij grootvader Stoffel in Zaandam wonen
1904	Dirigent Christelijk gemengd koor Hallelujah in Zaandam
1905	Trekt in december bij zijn ouders in Amsterdam in
1907	Verhuist met het ouderlijk gezin mee naar Zaandam
	Oprichting Kerkkoor, cantor van de Hersteld Evangelisch-Lutherse Kerk
	Eerste liturgische dienst
1909	15 april huwelijk met Catharina Zwart, woning in de Langestraat 8

- Eerste kind geboren: Christina; dertiende en laatste kind Hendrika (1928)
- 1914 Begin van de wekelijkse middagbespelingen op het Strümpfher-orgel in de Hersteld Evangelisch-Lutherse Kerk
- 1915 Eerste uitvoering in Nederland, tijdens een kerkdienst, van de *Matthäus-Passion* van Heinrich Schütz met het Kerkkoor, begin van jaarlijkse uitvoeringen van dit werk en van andere passies
Eerste uitvoering door Zwart van Psalm 138 van J.Pz. Sweelinck met koor Hallelujah
- 1917 Eerste uitgave van Nederlandsche Orgelmuziek met Boek I Fantasie over 'Een vaste Burg'
- 1918 Uitgave Het Organistenblad
- 1919 Begin van de jaarlijkse concertserie in Amsterdam met eerst 19 en vanaf 1920 met 30 avondbespelingen per seizoen
- 1920 Begin van de jaarlijkse zomerserie in de Grote Kerk in Alkmaar
Eerste optreden van sopraan Jo Vincent bij een concert in Assendelft van De Lofstem en het Wormerveersch Strijkorkest o.l.v. Jan Zwart
- 1921 Eerste concerten in Purmerend, Amsterdam en Alkmaar met muziek van J.Pz. Sweelinck en A. van Noordt
15 oktober kranslegging bij het graf van Sweelinck in de Oude Kerk in Amsterdam
- 1923 25-jarig jubileum als organist bij de Hersteld Evangelisch-Lutherse Kerk
Restauratie van het Strümpfher-orgel en uitbreiding met een z.g. zwelwerk
- 1925 Open Brief aan de Vereeniging voor Nederlandsche Muziek-geschiedenis
Eerste officiële radio-orgelconcert voor de Hilversumsche Draadloze Omroep
- 1926 Eerste uitvoering van Psalm-Duo's van H. Speuy en muziek van Q. van Blankenburg
Uitgave Het Orgelistenblad
- 1927 Oprichting van de *Vereeniging Kerkorgelraad voor Nederland en Koloniën*
- 1929 Contract met de NCRV voor wekelijkse radioconcerten vanuit Amsterdam op het Strümpfher-orgel
- 1931 Orgeldagen in 's-Hertogenbosch en Gouda

- 1932 Beëindigt het contract met de NCRV vanwege inzet nieuwe concertorgel in Hilversum, na protesten van luisteraars gevolgd door hervatting van de concerten in Amsterdam
Plaatoptnamen voor Celestophone in Berlijn
- 1933 40-jarig organistenjubileum, eerste uitgave stuk 1 van *Musijck over de Voijsen der Psalmen Davids: Sombere muziek over Psalm 103:8*
- 1934 Orgeldagen in Zwolle, Den Haag en Bolsward
- 1935 Muziekmedewerker voor tijdschrift *De Reformatie* op uitnodiging van prof. dr. K. Schilder
- 1936 Op doktersvoorschrift rust vanaf begin juli tot half september
- 1937 Artikelenserie over de psalmnotatie van ds. Hasper in *De Reformatie*
Laatste concert voor de radio op 21 juni 1937
Laatste orgelconcert op 9 juli in Noordwijk-Binnen
Overleden in Zaandam op 13 juli, begrafenis op 17 juli

In dit overzicht zijn opgenomen: de grootouders van Jan Zwart, de ouders van Jan en Catharina (Trijn) Zwart en hun beider dertien kinderen. Van deze kinderen zijn de kleinkinderen van Jan en Catharina Zwart opgenomen, voor zover deze in de muziek zijn gegaan.

I

Leerjaren: leven voor de muziek

1 Jeugdjaren en vorming 1877-1896 13

Ouders en grootouders / Naar Rotterdam / Een groot gezin / Dromen van orgels / Muzieklessen bij H. van Eijk en G.B. van Krieken

2 Sollicitaties en benoemingen 33

Organist in het 'stalletje van Hoboken' en andere sollicitaties, 1893-1896 / Capelle aan den IJssel, Hervormde kerk / Vrij! Oktober 1896

3 Een vacature in Amsterdam 43

Organisten van de Hersteld Evangelisch-Lutherse gemeente in Amsterdam / De conflicten met J.A. Gullen, 1868-1897 / Van grote invloed: Hendrik de Vries / Opnieuw een vacature bij de Herstelden / Proefspel

4 Werkzaam in Amsterdam 1898 64

De hoofdstad rond de eeuwwisseling / Woonachtig in Amsterdam / 'Instructie voor den organist' / Van Krieken miskend? / Een onverantwoorde benoeming / Een rancuneuze Van Krieken / 'Onkundige handen' en 'dikwerf eentoonig' / 'J.A. Gullen gedraagt zich alweder abominable' / Diensten bij de Hersteld Evangelisch-Lutherse Kerk in Amsterdam / 'Zijn instrument meester', eerste concerten

Jeugdijaren en vorming

1877-1896

Ouders en grootouders

Met liefde dacht Jan Zwart terug aan zijn ouderlijk huis en aan dat van zijn schoonouders:

‘Zooals zij ons hebben geleid in de vreeze des Heeren die ook het beginsel hunner wijsheid is geweest, zoo mogen wij nu ook wederkeerig onze kinderen voorhouden wat ons door hen tot rijken zegen is geworden.’¹

Vanzelfsprekend was dat niet, want het gezin van zijn grootouders Christoffel Zwart sr. (Koog aan de Zaan 1821 - Zaandam 1911) en Aaltje Groen (Zaandijk 1820 - Zaandam 1909), waaruit zijn vader Stoffel jr. en zijn oom en schoonvader Jan Christoffelzoon voortkwamen, had de kerk en het christelijk geloof achter zich gelaten.

In de Zaanstreek had de kerkelijke vrijzinnigheid in de negentiende eeuw de overhand. In de jaren zeventig schreef de predikant Frans Lion Cachet (een leerling en volgeling van Isaäk da Costa, de voorman van het Réveil): ‘In het tijdelijke scheen het Zaandam vrij wel te gaan, doch in het geestelijke zag het er niet helder uit. De predikanten waren allen modern of liberaal, die der Afscheidene kerk uitgezonderd.’² En schrijvend over Zaandam en Noord-Holland, dat het ‘paradijs der modernen’ genoemd werd: ‘Nog maar voor weinig jaren geleden waren zij hier oppermachtig.

¹ Dagboek Jan Zwart 1918, zaterdag 14 december 1918.

² Lion Cachet, p. 38.

In bijna geene enkele plaats “*over het IJ*” werd een rechtzinnigen predikant gevonden.³ Mogelijk had die vrijzinnigheid en later ook de invloed van het communisme nogal wat onkerkelijkheid tot gevolg. Jaren later, in 1934, werd vastgesteld dat Noord-Holland de meest onkerkelijke provincie van Nederland was. De Zaanstreek was de meest onkerkelijke streek in die provincie. In Koog aan de Zaan lag het percentage van hen die niet bij een kerk waren aangesloten op ruim 38%. Om die reden werd het de meest onkerkelijke gemeente van Europa genoemd.⁴

Jans grootouders, Christoffel Zwart sr. en Aaltje Groen, woonden enige tijd in een houten huisje aan het Zonnepad in Zaandijk. De vele groene houten huizen – soms met witte ornamenten – waren karakteristiek voor de Zaanstreek met daarnaast in het vlakke landschap natuurlijk de talrijke molens. Rond 1760 waren dat er zelfs meer dan 600. Die verdwenen geleidelijk in de tweede helft van de negentiende eeuw toen er als gevolg van de industrialisatie overal fabrieken verrezen. Daarmee verdwenen ook sloten en bomen en werd het landschap eentoniger.

Dat Zonnepad had voor Jan Zwart ‘een zeer speciale bekoring’, want in zo’n groen houten huisje hadden zijn grootouders ‘hun eerste huwelijksgeluk gevierd’. Er waren kinderen geboren: Pieter (1846), Jacob (1848), Jan (1851), Stoffel (1854), Aaltje (1857), Dirk (1860) en Christina (1863), maar het was ‘een gezin voor wie de bijbel een vreemd boek was waarvan de teksten geen beginselen meer waren’. Onder die kinderen was het Jacob ‘die Gods huis weer ging zoeken en onder veel tegenwerking van thuis, bij zijn bidden aan tafel bij zijn eten, bij zijn kerkgang van den zondag, groeide in hem de drang’ om tot de kerk te gaan behoren. ‘En door zijn christelijk voorbeeld is het heele huis van het Zonnepad den Heere gaan dienen en is de liefde tot zijn huis en tempelzangen brandend geworden.’⁵ Jacob had in 1869 belijdenis van zijn geloof gedaan, maar was in 1870, nog geen 22 jaar oud, overleden.⁶

Over die ‘tegenwerking van thuis’ vertelde Jan Zwart vaak als hij met zijn kinderen naar het Zonnepad wandelde. ‘Hij wees ons steeds op het bovenraam waaruit Jacob wist te ontsnappen, om naar de kerk te gaan, clandestien

3 Lion Cachet, p. 39.

4 Gegevens ontleend aan de z.g. Zaan Wiki, <https://www.zaanwiki.nl/encyclopedie/doku.php>.

5 Ontleend aan en geciteerd uit de toespraak van Stof Zwart, bij de onthulling van de grafsteen voor Jan Zwart op 23 juli 1938.

6 Jacob Zwart (1848-1870) stond geregistreerd als papiermakersknecht.

eerst, openlijk later omdat vader en moeder, zij niet in de laatste plaats, begrepen dat het hem ernst was. Jacob was daar niet vanaf te brengen.⁷

Jan werd op 20 augustus 1877 in Zaandam geboren. Hij was de oudste zoon van Stoffel Zwart jr. (geb. Zaandijk 1854) en Christina Bot (geb. Zaandam 1855), die op 30 januari 1876 waren getrouwd. Op de geboorteakte van Jan staat dat zijn toen tweeëntwintigjarige vader ‘koopman’ was. Het gezin woonde in Zaandam aan de Oostzijde 774. De oudere broer van Stoffel jr., Jan Czn., ook ‘koopman’, tekende als getuige bij de geboorteaangifte. Vader Stoffel werkte aanvankelijk als colporteur (vertegenwoordiger) van christelijke tijdschriften, stond ook op kermissen te verkopen of uit te delen, en reisde door het hele land. Misschien was dat wel voor de z.g. Bijbeltent waar bijvoorbeeld in *De Standaard* van 12 juli 1882 sprake van was, een soort kiosk met christelijke geschriften, bijbels en traktaten voor evangelisatiedoeleinden.

Jan was weliswaar de oudste zoon, maar niet het oudste kind. Eerder werd op 4 augustus 1876 Aaltje geboren, iets meer dan een jaar voor Jans geboorte. Dit dochttertje stierf echter al na tweeëneenhalve week.⁸

Met deze tragische omstandigheid zouden Stoffel en Christina nog heel wat keren worden geconfronteerd. In de negentiende eeuw was de kindersterfte hoog. Die hing vaak samen met te weinig kennis over hygiëne, het voedingspatroon of met nog veel voorkomende ziekten als mazelen, pokken, polio en tuberculose. Als gevolg van hun rotsvaste geloof en hun vroomheid zullen de beide ouders hier Gods leiding in hebben gezien, maar ze zullen er ook veel verdriet door gekend hebben.

Na Jan werd op 31 oktober 1878 Grietje geboren. Het gezin woonde toen enige tijd aan het Zonnewijzerspad 120, maar een jaar later, toen broertje Stoffel op 28 mei werd geboren, aan de Gedempte Gracht 123. Toen vader Stoffel Zwart jr. op 29 augustus 1881 werd uitgeschreven omdat hij met zijn gezin naar Rotterdam verhuisde, woonden ze op Papenpad 14.⁹

7 Aantekening van Stof Zwart over wat Jouk (geb. 1895), een zus van Jan Zwart, verteld had. De vijfde zoon in het gezin van Jan Zwart werd naar deze Jacob vernoemd, Jacob/Jaap, 1924-2001.

8 Op 23 augustus 1876. Gegevens ontleend aan het bevolkingsregister van Zaandam, Gemeentearchief Zaanstad. Met dank aan Sjoukje Atema.

9 Uit de opgave in het bevolkingsregister blijkt wel waar de familie Zwart woonde, maar de precieze verhuisdata ontbreken. Ook kregen in die jaren de wijken wel eens een ander nummer of veranderden de huisnummers.

Stoffel Zwart jr., de vader van Jan
(foto Wim Ganter, Rotterdam).

Christina Bot, de moeder van Jan
(foto P. Saaf, Zaandam).

De liefde voor het kerklied kreeg Jan naar eigen zeggen van huis uit mee:

‘Als de dag van gisteren weet ik mij nog te herinneren dat ze in Zaandam zonder orgel zongen en op stemmen [d.w.z. meerstemmig]. Ik heb ook nog voor mij “Het boek der Psalmen nevens de Gezangen geheel op Muziek-Nooten met de IIII stemmen als: Tenor, Bassus, Altus en Discant, te Haarlem gedrukt bij Joh. Enschedé en Zoonen 1780”, waarin een oom nog eigenhandig schreef “Toebehoorende aan J. Zwart Czn. Voorzanger der zangvereeniging ‘Henoch’” (onderafdeling der Mannenzangvereeniging van dien naam).¹⁰

Twee herinneringen die in het nauwste verband tot elkander staan omdat de eerste van dat op stemmen zingen in de kerk niet los te maken is van den tweede die verklaart hoe dit meerstemmig zingen mogelijk was. ’t Is van geen vreemden als ik iets overgeërfd heb aan zin en gevoel voor muziek. Want wat werd er in de gemeente van den toen nog jongen Ds. Lindeboom een muziek gemaakt.¹¹ Lieder van Hazeu, Goudimelsche

¹⁰ Jan Zwart Czn. werd later de schoonvader van Jan.

¹¹ Ds. Lucas Lindeboom (1845-1933) was van 1873-1882 gereformeerd predikant in Zaandam en bracht de kerkelijke gemeente tot grote bloei. Hij was voorstander van een eigen theologische opleiding in Kampen en stond in dat opzicht tegenover Abraham Kuypers met de Vrije Universiteit in Amsterdam. In 1883 werd hij als docent verbonden aan de Theologische School in Kampen.

Psalmen in de uitgave hiervoor genoemd eerst door enkel mannen later ook met medewerking van meisjes en vrouwen zeventig tesamen. Repetities in de eerste tijd waarin ieder lid eerst alleen een psalm voor de vuist weg van de noten moest zingen en waarna ze verder op vierstemmen hetzij Hazeu of een koraal zongen.’¹²

Genoemde Jan Zwart Czn. (1851-1917), de eigenaar van het psalmboek met gezangen, was zijn oom, een broer van zijn drie jaar jongere vader Stoffel jr. Beiden waren in dezelfde bedrijfstak werkzaam. Jan Czn. begon in 1872 als ‘zakkenplakker’ het bedrijf ‘Mechanische Papierwarenfabriek “De twee gebroeders” J. Zwart Czn. Papierhandel en Handelsdrukkerij Westzijde’ in Zaandam. Kennelijk was broer Stoffel jr. nummer twee van ‘De twee gebroeders’.

Naar Rotterdam

In Rotterdam, waar Stoffel Zwart jr. zich in 1881 vestigde, woonde het gezin eerst aan de Noordsingel 11a. Vermoedelijk begon hij er als papierhandelaar, wellicht als filiaalvestiging van het bedrijf in Zaandam, en werkte hij er als reiziger voor. Daarvandaan verhuisden ze naar de Warmoezierstraat 40 en vervolgens naar de Meermanstraat 66.¹³ Opnieuw werden er kinderen geboren:

- Christina Catharina werd op 9 januari 1882 geboren.
- Sophia op 11 mei 1884. Zij leefde slechts een paar maanden en stierf op 18 juli.

Jan bezocht de Christelijk Gereformeerde Lagere School aan de Oppert van meester J. Jansen, die daar sedert 1879 (tot 1919) aan verbonden was. Daar werd hij vanwege zijn vlasblonde haar wel eens ‘Paar witbol’ genoemd.

In maart 1885 ging het gezin om onduidelijke redenen terug naar Zaandam. Was de onderneming van Stoffel Zwart mislukt? In Zaandam betrokken ze een woning op Papenpad G 31a. Op 9 juli werd daar Alida Jacoba geboren. De vreugde om haar geboorte werd ruim twee weken later, op 25 juli, overschaduwd door het overlijden van de in 1878 geboren Grietje, nog geen

12 Notitie van Jan Zwart. De liederen van J. Hazeu waren stichtelijke liederen die vierstemmig waren gezet door D. van der Reyden (1810). De Goudimelsche Psalmen waren vierstemmige zettingen van de psalmen door Cl. Goudimel (1514-1572), die dus dateren uit de tijd van het ontstaan van de psalmmelodieën.

13 SR, Bevolkingsregister, toegang 494-03 en voor de adressen: inv.nr. 559, blad 259.

Leerlingen van de 'school van Nogarede' hoek Hoveniersstraat/Jan van Looslaan, Rotterdam. Vijfde klas, zomer 1887. Op de tweede rij van onderen, 3e van links, staat Jan, met de handen op de schouders van zijn broertje Stof.

zeven jaar oud. De achtjarige Jan verloor zijn speelmakkertje. Zijn ouders hadden in hun huwelijk van iets meer dan tien jaar al drie kinderen verloren, twee zuigelingen en Grietje, die al in de lagere schoolleeftijd was.

Lang bleef het gezin niet in Zaandam. Eind mei 1886 keerde de familie Zwart opnieuw terug naar Rotterdam en ging Jan weer naar school bij meester Jansen. De familie Zwart woonde toen achtereenvolgens in de Meermanstraat 66, nota bene het huis waar ze eerder ook al woonden, en aan de Noordsingel 74.

Op school bleek dat Jan goed kon rekenen, een fraai handschrift had en mooie opstellen schreef. Meester Jansen vroeg daarom aan vader Stoffel Zwart of zijn zoon Jan niet mocht doorleren. Maar dat zat er niet in. Het was de bedoeling dat hij als 'kantoorschrijver' bij de drukkerij en uitgeverij van zijn vader zou gaan werken. In zijn vrije tijd was hij echter bezig met wat zijn lust en leven was en hij bekwaamde zich daar ook in: muziek. Zijn ouders lieten hem zijn gang gaan, want blind voor Jans talenten waren ze niet.

In 1887 vermeldt het *Rotterdams adresboekje* S. Zwart jr. als ‘reiziger’ (handelsreiziger) en in 1893 dat hij ‘zakkenfabrikant en drukker’ is. De wens naar een eigen bedrijf zal een lang gekoesterde wens van Stoffel jr. zijn geweest, die in die jaren gestalte kreeg: *S. Zwart jr., Boekdrukker Uitgever Rotterdam*, gevestigd aan de Van Alkemadestraat 21. In 1890 moet de overdracht aan Stoffel jr. hebben plaatsgevonden van de zakkenplakkerij en het depot van het Rotterdamse filiaal van de Zaanse firma van broer Jan Zwart Czn. Dat depot bevond zich in het gebouw van de Maatschappij tot Verhuring van Stoomkracht aan de Kievitstraat in Rotterdam. De voorraad papier, geplakte zakken, gereedschappen e.d. werd voor een bedrag van 4.000 gulden [nu tussen de € 60.000 en € 70.000] door broer Jan Czn. ‘papierhandelaar in Zaandam’ verkocht aan zijn broer. In 1892 was de transactie afgerekend en werd deze in een overeenkomst, gedateerd 13 februari, vastgelegd. Jan Zwart Czn. zette zijn bedrijf in Zaandam voort. Het bedrijf was dus opgesplitst.

Het lijkt erop dat de zaak in Rotterdam vanaf 1892 als drukkerij ook echt van de grond kwam. In maart van dat jaar vroeg Stoffel Zwart jr. een vergunning aan om een gasmotor van 2,5 pk te plaatsen om een drukpers ‘in beweging te brengen’.¹⁴ Vanaf 1895 plaatste hij regelmatig advertenties voor nieuw personeel: platzetters, zakkenplakkers, een halfwas-platzetter, een ‘aankomend zetter vlug kunnende platzetten’, een ‘jongen die opgeleid wil worden’ enzoverder.¹⁵

Zoon Jan werkte er, nadat hij de lagere school had afgemaakt en door zijn vader in het bedrijf was opgenomen, als kantoorschrijver, want met zijn fraaie handschrift was hij de aangewezen persoon om rekeningen en kwitanties te schrijven. Hij was echter met zijn hart niet bij de zaak en ‘zat maar noten te schrijven, geloofde ’t wel’.¹⁶

Ter drukkerij van S.
ZWART Jr., Van Alkema-
destraat 21, kunnen
Jongens,
GEPLAATST worden, vlug
kunnende Platzetten.

Rotterdamsch Nieuwsblad
11 februari 1895.

Zakkenplakkers
gevraagd ter Machinale Zak-
kenfabriek en Handelsdruk-
kerij van S. ZWART Jr., v.
Alkemadestraat 21.

Rotterdamsch Nieuwsblad, 17 juni 1895.

¹⁴ *Rotterdamsch Nieuwsblad*, 17 maart 1892.

¹⁵ Advertenties in het *Rotterdamsch Nieuwsblad* o.a. op 6 februari en 17 juni 1895, 31 januari 1896, 8 januari 1897.

¹⁶ Potloodnotitie ‘tante Alie vertelt’ (Alida, geb. 1885) zus van Jan.

Jan Zwart (1877-1937) was bijna veertig jaar organist van het Strümpfher-orgel in de Hersteld Evangelisch-Lutherse Kerk in Amsterdam en de eerste cantor-organist in Nederland. Hij werd bekend door zijn koraalbewerkingen. Met zijn wekelijkse radioconcerten voor de NCRV bereikte hij als harts-tochtelijk pleitbezorger van het orgel een groot publiek. Deze biografie laat zien hoe breed Zwart georiënteerd was: als koordirigent, componist, initiator van de reeks *Nederlandsche Orgelmuziek* en met zijn hardnekkige inzet voor de muziek van Sweelinck. Uitvoerig wordt zijn verhouding met de Hersteld Evangelisch-Lutherse Gemeente beschreven, evenals zijn werk voor de NCRV en de worsteling om als kunstenaar zijn gezin te onderhouden. Ook zijn publicaties over historische orgels en actuele kerkmuziek komen aan bod. Door de hele biografie zijn veel unieke foto's opgenomen.

Dr. Frits Zwart (1954) is musicoloog en promoveerde in 1999 op de biografie van de dirigent Willem Mengelberg. Zwart was conservator van de muziekafdeling van het Haags Gemeentemuseum en vanaf 2002 tot 2021 directeur van het Nederlands Muziek Instituut. Hij is de tweede zoon van Dirk Jansz. Zwart en een kleinzoon van Jan Zwart.

KokBoekencentrum.nl
UITGEVERS | UTRECHT